
Bayram Ali Çetinkaya (ed.), *Dinî ve Felsefî Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama*, İstanbul, 2012, c. I-II, 1072s.

Dinî ve Felsefî Metinler: Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama adlı eser 20-21 Ekim 2011 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen aynı isimli uluslararası sempozyum bildirilerinin yeniden bir içerik değerlendirilmesi yapılarak iki cilt halinde oldukça kapsamlı bir biçimde yayına hazırlanmış şeklidir. Esere genel olarak bakıldığında oldukça hacimli bir çalışma olduğu hemen görülmektedir. Ciddi bir gayret ve emeğin sarf edildiği, titiz bir çalışmanın ürünü olduğu dikkati çeken diğer bir husustur. Eserin editörlüğünü Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya, bölüm editörlüklerini ise alanın uzmanı olan toplam dokuz öğretim üyesi ve araştırmacı yapmıştır. Böylesine kapsamlı bir çalışma yayına hazırlanırken, bölümlerin, bölüm editörleri tarafından hazırlanmış olması bölümlerin kendi içerisindeki tutarlılık ve uyumluluğunu sağlamasına oldukça katkı sağlamıştır. Eserde yurt içinden ve dışından birçok katılımcının katkıda bulunduğu toplam altmış tebliğ bulunmaktadır. Tebliğlerle ilgili olarak göze çarpan ilk husus, tebliğlerin daha çok bir makale niteliğine sahip olmasıdır. Fakat bu durum, burada ortaya koyduğumuz içerik değerlendirmesinden çok, eserin okunup incelenmesiyle anlaşılacaktır.

Bütün bu olumlu yönlerinin yanı sıra, eserin eleştirilebilecek birtakım yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, yabancı dilde yapılmış çalışmaların Türkçe çevirilerinin eserde yer almamasıdır. Ancak bu, kısmen hoş görülse de sözkonusu çalışmaların isim ve özetlerinin bile Türkçeye çevrilmemiş olması, böylesine emek verilmiş bir çalışma için kanaatimizce önemli bir eksikliklerdir. Ayrıca her ne kadar

bölüm başlıkları altına alınan tebliğlerde genel manada bir uyum var gözüküyorsa da ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında bazı uyumsuzlukların göze çarptığı görülmektedir. Nitekim tebliğlerin aşağıda yaptığımız kısa değerlendirmelerinde bu durum fark edilecektir. Bunun dışında çok az sayıda da olsa bir takım yazım yanlışları dikkat çekmekte fakat bu, gayet makul bir düzeyde kalmaktadır.

Eserin birinci cildi beş bölüm ve toplam otuz iki tebliğden meydana gelmektedir. Bu cildin birinci bölümü "Metinle Hayat Arasında: Kutsalın Yorumu" adını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan ilk tebliğde Özcan Hıdır, öncelikle oryantalistlerin İslamî metinlere genel anlamda bakışlarını ve onları yorumlamadaki temel parametreleri ile bu metinleri yorumlamada kullandıkları hermeneutik, tarihî tenkit yöntemi, indirgemeci, fenomenolojik, semantik ...vb. bazı yöntemlerini kısaca ele almış, ardından oryantalistlerin genel bakışlarını ve savunucularını belirlemeye çalışmıştır. Sonrasında sözkonusu yöntemlerin modern dönemde Müslüman araştırmacıların İslamî metinlerin (Kur'ân ve hadis) anlaşılması ve yeniden yorumlanmasındaki etki düzeyini göstermeye çalışmış ve buna özellikle Türkiye'deki çalışmalardan örnekler vermiştir.

Brikhah S. Nasoraia, "Sabîî Mandeizminde Kutsal Metinler ve Ezoterik Âdetler" başlıklı çalışmasında, Mandeizm'in geniş çerçevesi içerisindeki Sabîî Manden diniyle sınırlı kalmayıp, Naşoraeen kültürü ve gizli öğretisini anlamak için de bir yol sunmuş, ayrıca Manden sembolizm ve teolojisinin yorumlanması için gerekli olan Manden kutsal metinleriyle ilgili ezoterik ve mistik kavramlar içeren birtakım bilgiler ve tespitler vermiştir.

Norillah Abdullah ve Sharifah Sariah Syed Hassan ise Bloom ve Malik Bedrî'nin düşünme süreciyle ilgili yaptıkları sınıflandırma arasında felsefî ve tarihsel gelişim açısından karşılaştırmalı bir analiz yaparak, bu analizi temel alıp bilişsel alandaki eğitsel hedefler için Müslüman düşünme modeli geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Ilshat Nasyrov, "Aristoteles ile İbn Haldun'un Devlet Üzerine Görüşleri" adlı çalışmasında İbn Haldun'un politika teorisiyle Aristoteles'in devlet hakkındaki düşüncelerini karşılaştırmıştır. Yazar, İbn Haldun'un Antik felsefe mirasından yararlanmış olsa da bunların, onun

insan yaşamı ile ilgili düşüncelerini şekillendirmede fazlaca etkiye sahip olmadığını belirtmiş, devletle ilgili önemli hususlarda ise İbn Haldun'un Aristoteles'ten ayrıldığını ve bu ayrılığın temelinde felsefî farklılığın bulunduğunu kaydetmiştir.

Esat Burak Şaman, Levinas'ın Talmut okumalarını farklı şekillerde incelemiş ve bu çerçevede 20. yüzyıl filozofunun Yahudi dini metinleriyle olan ilişkisini ve etiği, Yahudi metinleri bağlamında nasıl yorumladığını, filozofun dinî metinlerle olan ilişkisini, dinî metin-felsefî metin farkı/benzerliği ve dinî metin-yorum ilişkisini konu edinmiş ve böylece 21. yüzyılda dinî metinleri yeniden okuma ile ilgili bir takım tespitlerde bulunmuştur.

Enes Kariç, "Husein Dozo'nun Kur'an'ın Modern Yorumu ve Selefî Salihîn'in Sorularına Liberal Yaklaşımı" adlı çalışmasında 20. yüzyılın ikinci yarısında Kur'an'ın en ünlü Bosnalı yorumcusu olan Husein Dozo'nun (1912-1982) Kur'an'a bakış biçimini ele almış ve onun sosyalist Yugoslavya döneminde Bosna için el-Menâr yorumunu kullandığını belirtmiştir.

"Felsefî Metinlerin Anlaşılmasında Metodolojik Kaygı: Yeni Çözüm Önerileri" adlı ikinci bölümün ilk tebliğinde Ali Öztürk, fizik-matematikçilerinin önerdiği temel üç büyük geometri paradigmasından modellenerek sosyal bilimlere mahiyet sistematiği açısından metin yazıcılığına dair üç basamaklı bir model önermiştir. Bu modele kaynaklık eden Öklid geometrisi, gölgeler geometrisi ve uzay geometrisi çerçevesinde sosyal bilimlerdeki izdüşümü olarak epistemoloji yaklaşımı, hermeneutik yaklaşımı ve imajoloji yaklaşımı şeklinde tasnif edilen yeni bir model teklif etmiştir. Böylece sosyal bilimlerde metin yazıcılığının teknik bakımdan son derece katı ilkelere sahip olmasına karşılık, mahiyet disiplini bakımından oldukça muğlak, sistematiği daha belirgin metodoloji-kodları etrafında yeniden sistematize edilme şansı bulacağını ileri sürmüştür.

Emin Çelebi, Şakir Kocabaş'ın Kur'an'ın kavramsal yapısı içinde bir kelimenin anlamlılık alanını tespit etmek için önerdiği dokuz aşamalı gramatik metodolojinin, Batının zihin kodlarından ve seküler kavramsal yapısından arındırılmış boyutuyla "bilginin İslamleştirilmesi" tezine

katkı sunup sunmadığını, ilim kavramı üzerinden analiz etmeye çalışmıştır.

Asiye Şenat Kazancı, Aristoteles'in "iki değerli" mantık anlayışının üçüncü halin imkânsızlığı fikrinin dalalet-hidayet, iman-küfür, cennet-cehennem vb. ikilemelerle İslam dünyasındaki düşünürlere etki ettiğini ve bunun Kur'ân cümlelerinin dar kalıplara sığdırılması sonucunu doğurduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede Aristo mantığını kısaca anlatan Kazancı, kadın erkek ikilemi örneği üzerinden "iki değerli" düşünüş tarzının tefsir metinlerini nasıl etkilediğini değerlendirmiş, aynı konunun "çok değerli" bir düşünüş tarzında nasıl ele alınabileceğine dikkat çekmiştir.

Ömer Bozkurt, felsefî metinlerin anlaşılmasında kolaylık sağlayabileceğini düşündüğü bir yardımcı metot ileri sürme girişiminde bulunmuştur. Bu bağlamda bir filozofun metninin anlaşılabilmesinde onu görmüş, tanımış, ders almış, eğitiminden geçmiş öğrencisinin etkisini, klasik ve modern hermeneutikçilerin görüşlerinden de yararlanarak tartışmaya açmış ve bu konuda İslam dünyasından bazı örnekler vererek söz konusu etkinin metinlerin anlaşılmasında önemli bir rolünün olabileceğini ileri sürmüştür.

Şahin Efil, çalışmasında, pozitivist felsefeyi İslam düşüncesine eklememenin ne anlama geldiğine, bunun, beraberinde getirmesi mümkün olan ontolojik, epistemolojik, linguistik, indirgemeci ve mantıksal sorunlar gibi temel felsefî sorulara işaret ederek bu sorunları İslam düşüncesi bağlamında ele alıp tartışmış ve bu konuda birtakım çözüm önerileri bulmayı amaçlamıştır.

Zeynep Gemuhluoğlu, bir yazma biçimi olarak romanın, Müslüman toplumlarında neden doğal olarak ortaya çıkmadığını ve çıkmasının mümkün olmayacağını Kur'ân-tevil-yazı-âlem ilişkisi bağlamında Gazali düşüncesi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Yazara göre söz konusu meselenin Gazali'nin Kur'ân ve yorum anlayışından bağımsız bir şekilde ele alınmaması gerekir.

Serdar Demirel, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi ve Pakistan Uluslararası İslam Üniversitesi İslamabat tarafından hayata

geçirilmeye çalışılan “Bilginin İslamîleştirilmesi” projesi ile ilgili tartışmalara bir katkı sunmayı tebliğinde temel amaç edinmiştir.

Üçüncü bölümün başlığı “Felsefî ve Dinî Metinler Yine, Yeniden Yorumlanıyor” şeklinde belirlenmiştir. Burada Bayram Ali Çetinkaya, İhvan-ı Safa'nın kapsamlı bir felsefî ansiklopedi niteliğindeki *Resail*'ini bilimsel ve entelektüel açıdan iki genel başlık altında ele alırken, bu başlıkların altında söz konusu eseri birçok açıdan değerlendirmiştir.

Ömer Aydın da kelâm metinlerini, zaman ve mekan veya bunlara denk gelecek kronolojik ve lokal açıdan yeniden okumamızı önermiş, bu tür eserlerin, zaman ve mekana göre içerik ve hacim açısından farklılıklar gösterdiğini, bunun kelâmî metinleri okurken göz ardı edilemeyeceğini vurgulamıştır.

Ahmet Erhan Şekerci ise tolerans kavramının farklı tanımlarını ve bu tanımlarla ilgili tespitlerini verdikten sonra önemli bir filozof olan John Locke'un tolerans kavramına getirdiği yaklaşımı ve bu yaklaşımın günümüzdeki bakış açıları karşısındaki yerini değerlendirmiştir.

Abdullah Hashim Alsyani, sünnetin değerini Zeydi İmam el-Hadi Yahya bin el-Hüseyin açısından değerlendirmiş ve günümüzde Zeydilik ile ilgili birtakım yanlış anlaşılımların bu yolla giderilebileceğini ileri sürmüştür.

Mehmet Ulukütük, felsefî etkinliğin tarihselliğine, felsefî metinlerin anlaşılmasındaki yöntemlere, Heidegger ve Gadamer'in hermeneutik analizleri ışığında bir katkı denemesi gerçekleştirmek için “Felsefî Metinlerin Anlaşılmasında Hermeneutik İmkânları: Hakikat, Yöntem ve Tarihselliğin Ufukları” başlıklı yazısında konuyla ilgili bir takım sorular belirlemiş ve bunlara cevap aramıştır.

Nurgül Sucu, çalışmasında Bostanzade Yahya Efendi ve *Mir'âtu'l-Ahlak* adlı eserini kısaca tanıtmış, eserde yer alan hikâyeler üzerinde durmuş ve bu hikâyelerin günümüzde okunup anlaşılmasının önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca *Mir'âtu'l-Ahlak* tarzında yazılmış diğer klasik ahlak kitaplarındaki hikâyelerin de derlenip konularına göre tasnif edilerek bir antoloji oluşturulması yolunda önerilerde bulunmuştur.

Kabuye Uthman Sulaiman, “Dağıtıcı Adalet: Kim, Neyi, Nasıl Alır?” adlı tebliğinde, İslam ve liberal düşünceye göre dağıtıcı adalet ilkelerini analiz etmekte ve bu çerçevede Kur’ân ve sünneti merkeze alan ve şeriati esas kabul eden iki Müslüman mütefekkir, Seyyid Kutub ve Muhammed Bakır es-Sadr ile adalet anlayışına yeni fikirlerle katkıda bulunan iki Amerikan düşünür, John Rawls ve Robert Nozick’in görüşlerini karşılaştırarak irdelemiştir.

Dördüncü bölüm “Geçmiş ve Gelecek Arasında Bitmeyen Diyalog: Din, Kutsal ve Toplum” başlığını taşımakta olup Osman Özsoy’un çalışmasıyla başlamaktadır. Bu çalışmasında Özsoy, 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan uzmanlaşma meselesinin din adamı profiline etkisini “Ayrıntıda Derinleşmekten Genele Vukûfiyete Yeni Dönemde Din Adamı Profili” başlığı altında incelemiştir. Bu konuyla ilgili olarak özellikle tıp ve ekonomi ile ilgili ortaya çıkan birtakım dinî-etik problemleri ele almış ve bunların çözümünde karşılaşılan sıkıntıları uzmanlaşma ve genele vukûfiyet çerçevesinde irdelemiş, dinî metinlerin bu çerçevede nasıl okunması ve din adamı profili konusunda bazı tespitler sunmuştur.

Mustafa Tekin, İbn Haldun’un İslam dünyasının düşünsel krizini aşmasında ne gibi bir etkisinin olabileceğini, onun tarihçilerin bakışlarına yönelik eleştirilerini (hikâyecilik, aklî kritiğe karşı duruş vb.) ve kendi bakışını (tarihi dikey okuma, aklî kritik açısından analiz etme vb.) ortaya koymaya çalışmış ve bu yaklaşımın beraberinde getirebileceği muhtemel sorunları irdelemiştir. Bu bağlamda İbn Haldun’un sözkonusu muhtemel sorunlara yönelik olarak günümüz yüzyılına neler önerdiğini tartışmıştır.

Şamil Öçal ise Ali Şeriati’nin din, modernizm ve gelenek konusundaki düşüncelerini ve bu konulardaki özgürlükçü yorumlarını ele almıştır. Ali Şeriati’nin bu üç konudaki görüşlerinin arka planının Fransa’da eğitim gördüğü döneme ve orada muhatap olduğu felsefi, siyasî ve sosyal akım ve düşünürlerle dayandığını belirten Öçal, sonrasında birtakım mülâhazalarda bulunmuştur. Ona göre Ali Şeriati, Batılı olmayan ancak Batıdan etkilenen bir modern eleştirel İslamcıdır; ancak geliştirmiş olduğu devrimci söylemin ötesinde, kendi içerisinde tutarlı bir sistem geliştirebilmiş, halkların özgürlüğünü savunmasına rağmen kimi zaman demokratik anlayışa ağır eleştiriler yönelttiği de olmuştur.

Nurettin Gemici, Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinin kaynak eser olarak kullanılmasında karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerilerini ele alırken öncelikle *Seyahatname*'nin kaynaklarını vermiş ve bu bağlamda eserden yararlanırken eserin birçok disiplini ilgilendiren bilgiler içermesinden dolayı dikkatli ve titiz çalışılması gerektiğini örneklerle ortaya koymaya çalışmıştır.

Emine Öztürk ise 'hemen bütün semavî dinsel metinlerde ortak yaratılış hikâyesi özellikle Tevrat ve İncil'de kadının aleyhine bir durum oluşturacak şekilde kurgulanmıştır' temel varsayımından hareketle bu yaklaşımın hemen bütün feminist yazını etkilediğini, fakat Kur'an'ın, ilk indiği andan itibaren kadının tarihsel mahkûmiyetini yıktığını ileri sürmüştür. Kutsal yazılarla ilgili oluşturduğu genel çerçeveye göre feminist felsefenin temelinde yer alan anaerkil teorinin eleştirisini yapmamız ve yaratılış hikâyeleriyle ilgili bütün kutsal metinleri yeniden okumamız gerektiğini belirtmiştir.

Fatmir Shehu, "Mistik Bektaşî Tarikatı: Öğretisinin Kurucusu, Gelişimi ve Esası" adlı çalışmasında Bektaşilik tarikatını yeniden incelemiş ve Bektaşiliğin kurucusu olarak Hacı Bektaş'ın hayatını, eğitimi, çalışmalarını kısaca sunduktan sonra, Bektaşilik tarikatının doğuş ve gelişimini, yeniçerilerle ilişkisini, Osmanlıdaki durumunu, öğretilerini, doktrin ve inançlarını (Tanrı, reenkarnasyon, üçleme, dört kapı gibi kavramlar, Hz. Ali'nin önemi, oniki imam, dinî tören ve uygulamaları, dereceler, ayin-i cem vb.) yeniden gözden geçirmiştir.

Beşinci bölüm "Dinî Metinlere Sosyolojik Yaklaşımlar" adıyla karşımıza çıkmaktadır. Burada ilk olarak Bedri Gencer, Gazali'nin şaheseri olarak *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn* adlı eserini içeriksel (fıkıhî formüle etmedeki başarısı), işlevsel (sosyolojik olarak farklı zaman ve mekânlardaki okunuş biçimleri ve İslamî inanç ve hayat tarzını nasıl etkilediği) açıdan ele almış, geçmişte bu bağlamdaki okunuşunun günümüzde nasıl bir hitabı barındırdığıyla ilgili karşılaştırmalar yapmış ve eseri hermeneutik açıdan incelemiştir.

Mustafa Arslan, çağdaş ileri toplumlarda görülen ve küreselleşme ve kitle iletişim araçları ile geleneksel toplumları da etkileyen "yeni dinsel bilinçlilik" durumunu sosyolojik açıdan açıklamaya çalışmış ve bu

bağlamda modern ileri toplumda görülen bu yeni eğilimin, dinin 21. yüzyılda anlaşılmasında nasıl bir işlev ve etki gösterdiği, bu eğilimlerin modern Batı ve İslam dünyası için ne ifade ettiği gibi soruları Weberci bakış açısından izah etmeye çalışmıştır. Yazar, temel bakış açısı olarak yeni dinsel bilinçlilik durumu ile Weber'in kapitalizmin çıkışını açıklayan yorumu arasında paralellik olduğunu düşünerek bu görüş ve başkaca yorumlarla, yeni dinsel durumun izahını yapmaya ve 21. yüzyılda dinin yeniden algılanması ve yorumlanmasına getirdiği imkân ve sorunları irdelemeye çabalamıştır. İsmail Demirezen de dinî metinleri anlamada ve yeniden yorumlamada tüketim toplumsal yapısının okura sunduğu imkânlar ve meydan okumaları, Gadamer, Pierre Bourdieu ve Jean Baudrillard'ın birtakım düşüncelerinden yararlanarak incelemeye çalışmıştır. Yakup Coştu ise çok boyutlu ve karmaşık ilişkiler ağı içerisinde işleyen küresel etkileşimin biçimlendirdiği günümüz dünyasında, İslam düşüncesini besleyen klasik dinî ve felsefî metinlerin yeniden okunuşu ve algılanışına yönelik metodolojik sorunları incelemeye çalışmıştır. Bu incelemeyi, çağdaş küresel etkileşim sürecinde ortaya çıkan homojenik ve heterojenik bağlamda ele almış ve bu çerçevede homojenik kaynaklı meydan okumalar ile heterojenik kaynaklı yeni fırsatların, İslamî klasik metinlerin yeniden okunuşu ya da yeniden gündeme gelişiyle olan sosyolojik ilişkisi üzerinde durmuştur. İslam Can'a gelince o da genelde dinin, özelde ise dinî metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasında Weber ve Dilthey'in anlayıcı sosyolojisinin ve yönteminin imkânlarına ve sınırlılıklarına değinmiş, bu çerçevede dinî metinlerin kavramsallaştırılmasının çerçevesini belirlemiş, dinî metinleri anlama metodolojisinin anlayıcı yöneme göre çıkmazları ve sınırlılıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Feyza Şule Düşgün de Jacques Derrida tarafından geliştirilen ve son yıllarda tüm sosyal bilim alanlarında önemli etkileri olan "dekonstrüksiyon" (yapısöküm) ve onun dinî ve felsefî metinlere etkisini incelemiş, dekonstrüksiyonu, geleneği okuma ve düşünme üslubu olarak ele almıştır.

Eserin ikinci cildine baktığımızda, bu cildin dört bölüm ve yirmisekiz tebliğden meydana geldiğini görüyoruz. Bölüm numaraları birinci cildi takip etmektedir. İkinci cildin birinci, tüm eserin altıncı bölümü "Dinî Kaynakların Yeniden Anlaşılması" adıyla karşınıza çıkmaktadır. Burada Mehmet Erdoğan, İslam hukuku alanında önemli bir şahsiyet olan Şâtibî'nin önemine dikkat çektikten sonra eserine neden *el-*

Muvâfakât adını verdiğini, onun fıkhındaki yöntemi, içtihat için gerekli şartlarla ilgili görüşlerini belirtmiş, Şâtıbî gibi bir düşünürün, gerçek ilmî şahsiyetinin ortaya konulması hususunda günümüzde birtakım risklerle karşılaştığımızı değinmiştir. İslam hukukuyla ilgili olarak Abdullah Kahraman da klasik İslam hukukunu çağdaş söylemlerle okuyanlara Cabirî ve Nasr Ebu Hamid Zeyd örneklerini vermiş, bu iki şahsiyete ve önemlerine değindikten sonra bunların dinî metinlere bakışını ve İslam hukukçusu olmamalarına rağmen birçok hukukî konuda yorumlarda bulduklarını belirtmiştir. Ayrıca iki düşünürün, İslam hukukunun yapı ve işlevine dair görüşlerini özetleyip değerlendiren onları dinamik şeriat anlayışlarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Mustafa Ertürk, sahih hadislerin/sünnetin yeniden yorumlanmasında, günümüzde sık sık bir yöntem olarak dile getirilen “Hz. Muhammed şimdi yaşasaydı... şöyle yapardı” söyleminin tarihî ve güncel değerini ortaya koymuş, konunun özellikle Hz. Aişe’ye atfedilen tarihî yönü ve değeri üzerinde durmuş, daha sonra bunun, günümüzdeki güncelleme projesinde isabetli bir yöntem olup olmadığını tartışmıştır. Hadis alanıyla ilgili olarak yine Mustafa Karataş, Ramazan hilalini gözetlemekle alakalı hadisleri örnek seçerek, hadisleri yeniden okumaya dair tespitlerini belirtmiştir. Bu doğrultuda hadislerin sadece râvîlerine ve güvenilir kaynaklardan gelmesine değil, bununla birlikte Hz. Peygamber’in maksadı, hadislerin vürûd sebepleri, hadis metinlerinin mecaz, teşbih, kinaye gibi edebî sanatlar açısından değerlendirilmesi, benzer hadis metinlerinin bir arada incelenmesi ve hadislerin Kur’ân perspektifinden ele alınması gibi açılardan da değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak bir takım analizlerde bulunmaya çalışmıştır. Necmettin Gökçir, çağdaş tefsirin ve kontekstualist yaklaşımların (aktivist, sosyolojik, konulu tefsirler ..vb) modern birey ve toplum bağlamından etkilendiğini tartışmış, modern Müslüman’ın ve Kur’ân’ı yeniden okumanın modernite bağlamında ve farklı tefsir tipolojileri ile nasıl ilişki içerisinde olduğu sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır. Adil Yavuz ise “Nebevî Sünnetin Anlaşılmasında Küllî Kaideler” adlı çalışmasında hadise yönelik bakışların hadis usulünü ortaya çıkardığını belirttikten sonra İslam ilimleri içerisinde müstakil anlama yöntemi geliştiren tek bilim dalının fıkıh usulü olduğunu, ancak fıkıh usulünün de sünnete bir teşri kaynağı olarak bakılmadığını ileri sürmüştür. Bundan hareketle yazar, sünnetin anlaşılmasında hadis usulü ve fıkıh usulüne

ilave olarak yeni çabalara ihtiyaç olduğunu belirterek bazı arayışlara girmiştir.

Yusuf Alemdar, Osmanlının kırılma, cumhuriyetin kurulma noktasında önemli bir Müslüman-Türk münevveri General Abdurrahman Aygün'ün (1878-1943) hayatı, eserleri ve ilmî şahsiyetini ortaya koyduktan sonra onun Barnaba İncil'i ile ilgili değerlendirmesi olan yazma bir çalışmasını bazı yönleriyle irdelemeye çalışmıştır.

Pehlul Düzenli, bir yirminci yüzyıl problemi olarak kolaylık (teysîr) konusunu incelemiş ve ilgili olarak İslam hukukunu kolaylaştırma araçları üzerine tespitlerde bulunmaya çalışmıştır.

Mahmut Ay, çalışmasında, işarî tefsirin nasıl ve niçin ortaya çıktığını, bu yorumların elde edilmesinde aklın rolünün ne olduğunu ve bu bağlamda keşif-akıl ilişkisinin nasıl bir zemine oturtulması gerektiğini, işarî tefsir ekolünün Kur'ân'ın anlaşılmasına ve tefsir literatürüne olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olabileceğine dönük sorulara yanıtlar arayarak işarî tefsir üzerine yeniden düşünmemizi istemiş ve kanaatlerini bizlerle paylaşmıştır. Abdulcelil Bilgin de Kur'ân-ı Kerim'i Türkçe çevirisinden okurken karşılaşılan anlam ve algılama eksikliklerinin temel nedenlerini, kabaca anlam ve anlatım bozuklukları olarak belirlemiş ve bu konuda ileri sürülmüş görüşlerden de yararlanarak bu sorunları izah etmeye çalışmıştır.

Yedinci bölüm "Keşf-i Kadîmden Vaz-ı Cedîde Giden Yolda Klasik Metinler" başlığını taşımakta olup bu bölümün ilk tebliğinde Yunus Cengiz, kelâm ve eylem teorisi/felsefesi alanları arasında bir dil üretme çabası amacını gütmüştür. Yazar, eylem teorisinin, "Eylem insandan nasıl sadır olur?" sorusunu merkeze alarak; eylemin doğası, irade ve nedensellik gibi konulara rasyonel yanıt arayan, böylece sosyal bilim eleştirisi misyonunu üstlenen felsefenin bir alt branşı olduğunu belirttikten sonra Kadî Abdulcabbar'ın eylem ve insan ile ilgili düşüncelerini bu branşın aracı soruları doğrultusunda çözümlenmeye çalışmıştır. Ayrıca Kadî'nin bu konudaki düşüncelerini Aristoteles, Cahız, Fârâbî ve modern dönem eylem teorisyenlerinin düşünceleriyle karşılaştırmıştır.

Adnan Arslan, Heidegger'in modern felsefe eleştirisini esasında bir tür felsefî metin eleştirisi olarak telakki edebilmenin imkânını ortaya koymaya çalışmış, Heidegger felsefesinde insanın asıl işlevinin Varolanın ötesinde bulunan Varlığın sesine kulak vermesi ve sonuçta varlıkla hemhal olması olduğunun altını çizerek bu açıdan felsefî metinleri yeniden değerlendirmenin imkânını tahlil etmiştir. Bu doğrultuda birtakım yan problemlerle birlikte oluşturduğu çerçeveye göre İslam düşünce geleneği ve metinlerinin nasıl görüldüğü hususunu ele almıştır.

Ali Durusoy, isim ve fiil, tekil ve çoğul olarak Kur'an'da geçen "kelime"nin anlamları arasında bir çelişki olup olmadığını, "kelime"nin neye karşılık geldiğini, İsa'nın Allah'ın "kelime"si olup olmadığı gibi konuları ele alarak Kur'an'daki "kelime" lafzı üzerine bazı mülâhazalarda bulunmuştur.

Zahra Ayubi, etik cinsiyet ilişkisi bağlamında ortaçağ İslam felsefesini yeniden okuma girişiminde bulunmuş, bu yeniden okumaları başta Nasruddin Tûsî'nin *Ahlak-ı Nasrî* olmak üzere benzer ahlak kitapları çerçevesinden yaparak birtakım sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır.

Mehmet Bayraktar, İbn Sina'nın *Şifa*'sının İlahiyat bölümü ile Spinoza'nın *Etika*'sının birlikte okunup çeşitli yönlerden değerlendirmesini, mukayeseli felsefî metin okumaya bir örnek olarak istifademize sunmuştur.

"Beşeri Tecrübenin Yeniden Okunması" isimli sekizinci bölümde, Süleyman Hayri Boley, "Felsefî Metinleri Dinî Açısından Dinî Metinleri de Felsefî Açısından Okumak Mümkün müdür?" sorusuna felsefenin dinî mahiyetlerine, bu iki alanın birbirleriyle ilişkisine, felsefenin dine kazandırdıklarıyla, dinin felsefî alana kazandırdıklarına Batı felsefesi tarihinden önemli filozoflar ile Osmanlı düşünürlerinden örnekler vererek cevaplar bulmaya çalışmıştır.

Mehmet Nadir Özdemir, insan hak ve hürriyetleri açısından ilk dönem İslam tarihini yeniden okuma denemesinde bulunmuştur. Bu okumaya olan ihtiyacın klasik tarih kitaplarının daha çok siyasî olaylar, savaşlar ve kahramanlar üzerine yoğunlaşmasını göstermiş, bunun, olayların tahlilinde yetersizliklere yol açtığını ifade etmiştir. Oysaki hak ve

özgürlükler bağlamında okunan tarihin, söz konusu olayların anlaşılmasına önemli katkılar sağlayacağını belirten yazar, bu bağlamda bir takım tasnifler, tespitler ve karşılaştırmalar yapmıştır.

Fazlı Arslan ise geçmişten günümüze tevarüs eden müzik kaynaklarımızı birkaç açıdan değerlendirmiştir. Müzik teorisi alanında yazılanları, müziğin sağlık ve felsefe ile ilgisi, haram veya helal oluşu konularında geçmiş ile günümüz bakış açılarını ele alarak değerlendirmiş, İslam/doğu müzik metinlerini yeniden okuma girişimine bir katkıda bulunmak istemiştir.

Abdulhalim Koçkuzu, II. Meşrutiyet döneminin önemli eğitimci aydınlarından Mustafa Satı Bey'in yazdığı *Fenn-i Terbiye* adlı iki ciltlik pedagoji kitabındaki Terbiye-i Ahlak bölümünü konu edinmiştir. Yazara göre bu eser, yazıldığı döneme göre oldukça orijinal bilgiler barındırmaktadır. Yazar, Satı Bey'in ahlaki temellendirirken dini değil şuuru esas aldığı belirtmekte ve bu nedenle laik bir ahlak anlayışına sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Abdüsselam el-Vecih ise oldukça geniş çaplı çalışmasında yazılı Yemen kültürü üzerine birtakım tespitlerini bizlerle paylaşmıştır. Bu çerçevede Yemen'in ilim tarihinden kısaca söz etmiş, ardından Yemen'in önemli yazılı kültür bölgelerini tanıtmış, Yemen'de ve Yemen'le ilgili yazılı kaynaklar/eserler hakkında bilgiler vermiş, İslam kültürü açısından önemli kaynaklara dair malumatlar ve bölgedeki kütüphaneler ile ilgili veriler sunmuştur. Bunun dışında kültürel birçok konuya değinen yazar, kısaca Yemen'in kültürü ile ilgili oldukça ayrıntılı bir tablo çizmeye çalışmıştır.

Dokuzuncu ve son bölüm "İlmî ve Edebî Çalışmaları Bugünün Bakış Açısıyla Yeniden Anlama Çabaları"nı konu edinmektedir. Bu bölümde Hüseyin Kahraman, İslam felsefe tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Ebubekir Zekeriyya er-Razî'yi yeniden ve nasıl okumalıyız? ana sorusu altında şu alt soruları incelemiştir: Razî'nin mühlit olduğuna dair dayanak gösterilen Ebu Hatim er-Razî ve Hamiduddin el-Kirmanî'nin eserlerini nasıl okumalıyız? Tabakât kitaplarında Razî ile ilgili bilgileri, elimize ulaşan eserlerini, dolaylı yoldan ona ait olduğu söylenen görüşleri nasıl yorumlamalı ve okumalıyız?

Talip Özdeş, Maturidî'nin farklı okuma, anlama ve algılamalarının yeniden gözden geçirilmesini hedefleyerek, bu hedefi yerine getirmek için Maturidî'nin eserlerini biçim, içerik ve üslup açısından hangi kriterlere göre değerlendirmemiz gerektiği üzerinde durmuş ve bu konuda analizlerde bulunmuştur. Cemalettin Erdemci de kelâmcıların nassı anlama biçimini ve tevil mekanizmalarını, farklı kelâmî ekollerin bakış açılarını irdeleyerek belirlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda kelâm ekollerinin kelâmî problemleri incelerken ayetleri kendilerine özgü bir yaklaşımla incelediklerini ve bunun sonucunda yaklaşımlarının ifrat ve tefrit uçlarından birine doğru kaydığını ortaya koymuş ve bir grubun mecazı inkâr edip her şeyi lâfzî anlamı ile anlama gayretine girdiğini, diğerinin ise her şeyi mecazla izah etmeye yöneldiğini tespit ederek bu konuda birtakım analizlerde bulunmuştur.

Mevlüt Güngör, Kur'ân'ın kendi içerisinde farklı bir anlam yapısına sahip olduğu temel tezinden hareketle, bu farklılığın kavramların değişik anlamlar içermesi, konular ve olayların farklı bağlamlar içerisinde yer almasında kendisini gösterdiğine değinmiş, Kur'ân'ın bu yönden bütünlük içerisinde değerlendirilmesi ve tekrar tekrar okunması gerektiğine vurgu yapmıştır. İsmail Çalışkan ise son devir Kur'ân yorumcularını nasıl okumamız gerektiği sorununu ele almıştır. Bu doğrultuda son iki yüzyıl boyunca gelişen anlayış ve kavrayışlar ışığında nasıl bir yorumlama eğiliminin doğduğunu, yorumların mahiyetini, farklılaşan yanlarını, sözkonusu eğilimleri nasıl değerlendirmemiz gerektiğini birtakım öncüllere göre ele almış ve oluşturduğu çerçeve bağlamında Muhammed Esed (1900-1992) ve onun *Kuran Mesajı* adlı eseri örneğinde incelemiştir.

Mustafa Doğan Karacoşkun, yaşadığı çağın fikirselsel, sosyal ve siyasal problemleri karşısında dinî, felsefî ve hatta edebî metinlerini yeniden okumaya tabi tutan çağdaş bir yazar ve bilim adamı Eric Fromm'un dinî metinleri hümanistik bağlamda okuma yönelimini ele almış ve bu bağlamda Eski Ahit'te geçen bazı kıssaları nasıl okuduğunu incelemiştir. Yazar, Fromm'un neredeyse tüm çalışmalarını bir yönüyle dinle ilintilendirdiğini, bazı değerlendirmelere göre ise onun eserlerinin genellikle Eski Ahit'in, yer yer diğer dinî geleneklerin yorumuna dayalı olduğunu göstermeye çalışmış, benzer yaklaşımın onun felsefî metinleri incelemesinde de görüldüğünü belirtmiştir.

Bilal Kemikli ise Yunus Emre ekolünden gelmekle birlikte, içinde bulunduğu dönemin siyasî ve sosyal şartları sebebiyle çok özel bir dil kullanan, manayı açığa vurduğunu söylemekle birlikte bir o kadar da örten bir şairin, Sun'ullah-ı Gaybî'nin şiirini ele almış, bu şairin gizli ve açık görünen mana düzeylerini irdelemiş ve anlamaya çalışmıştır. Böylece Gaybî örneğinden hareketle Osmanlı sûfî şairini anlama meselesini bir problem olarak önümüze getirmiştir. Caner Işık ise Alevî-Bektaşî geleneğindeki deyişler ve muhabbet konusunu incelemiş, bunu yaparken deyiş ve muhabbetin ne olduğuna ve deyiş-muhabbet ilişkisine değinerek Alevî-Bektaşî geleneğindeki önemine ve yerine vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak, tebliğ kitabının bu genel içerik değerlendirmesinden sonra şunu açıkça söylememiz gerekir ki; bu çalışma, birçok disiplinle ilgili farklı okuma ve yorumlamaların biçim, yöntem ve analizlerini örnekler üzerinde göstererek istifademize sunan çok sayıda bilimsel tebliğleri içermektedir. Özellikle yorum, anlama ve algılama gibi oldukça dikkat gerektiren ve ülkemizde, ilgili çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı bir alan için bu eserin, önemli bir kaynak olarak entelektüel hayatımızdaki yerini alacağını ve düşünce dünyasına inkâr edilemez bir katkı sunacağını düşünüyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Birgül BOZKURT
(Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü)

